Traducerile ca factor al dialogului intercultural: cazul traducerilor literare recente din limba română în italiană

Teresa FERRO

Trebuie să mărturisesc, de la bun început, că mă simt onorată pentru invitaţia de a lua cuvântul alături de trei iluştri colegi în această şedinţă plenară a colocviului nostru care se anunţă ca unul de foarte mare interes din cauza numărului comunicărilor programate şi a temelor abordate. Le mulţumesc organizatorilor ieşeni pentru încrederea pe care mi-au acordat-o şi tuturor colegilor prezenţi care vor avea amabilitatea să asculte scurtele mele intervenţii. Din cauza inserării comunicării mele în şedinţa de deschidere, i-am modificat puţin conţinutul, faţă de cum fusese anunţată, încercând să ofer un cadru mai amplu intervenţiilor culturale actuale şi celor posibile în realitatea culturală italiană, printre care, evident, traducerile constituie o parte importantă, dar nu unica.

Trăim într-un timp al marilor schimbări în care întâlnirea, şi uneori confruntarea violentă dintre diferite culturi, stă la baza societăţior moderne. Crearea condiţiilor pentru o coexistenţă armonioasă constituie o realitate cu care alte ţări mari, ca Statele Unite ale Americii, s-au confruntat de multă vreme şi pe care Europa unită, şi acum „extinsă" nu poate să o mai amâne. Dacă este adevărat că avem de a face tot mai des cu unele culturi foarte diferite de civilizaţia noastră occidentală – care cer probabil politici şi intervenţii mult mai radicale şi mai curajoase – este tot atât de adevărat că în interiorul bătrânei noastre Europe care speră în recompunerea vechilor graniţe spirituale, coexistă popoare şi civilizaţii puternic diferenţiate. Recunoaşterea acestei diversităţi reprezintă prima condiţie pentru o reală îmbogăţire a tuturor cetăţenilor europeni. Iată de ce, încă din primul moment, în afară de legislaţia proprie Uniunii, există în filosofia normelor comunitare, principii şi criterii, cunoscute de noi toţi, pentru salvagardarea limbilor şi a culturilor mai puţin răspândite[1]. Dar principiile, oricât de bune şi de nobile ar fi, se realizează prin acţiunile practice ale oamenilor, fără de care ar rămâne doar în sfera bunelor intenţii. Deocamdată, mai mult decât normele, contează strategiile puse în practică prin acţiuni individuale posibile şi susţinute. Astfel de strategii pot varia de la un teritoriu la altul, de la un context la altul, iar succesul lor depinde de străduinţa celor implicaţi.

Problema este deosebit de importantă pentru ţările implicate în procesul de lărgire a Europei, cele care au aderat deja şi cele care sunt pe cale să o facă sau o vor face peste câţiva ani. Ultimii cinzeci de ani ai secolului trecut au creat. într-adevăr. o cezură dramatică între Vestul Europei şi regiunile sale estice, gravitând mai mult sau mai puţin în jurul Moscovei. O cezură şi mai profundă a fost creată de o lipsă fundamentală de comunicare şi de absenţa contactelor directe şi a schimburilor fie de idei fie de bunuri. Aceste carenţe au dus la importante repercursiuni în imaginarul colectiv: omul comun, masele din Occident au perceput şi mai percep încă separarea

[1] Pentru informaţiile de bază trimitem la *http://europa.eu/langages* şi la *htpp://ec.europa.eu/policies/lng/languages_en*

BDD-V2368 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:45 UTC)

„fizică" a Estului în mod diferit în comparație cu intelectualii care, în schimb, prin profesiune sau prin vocație, sunt capabili să depășească etapele recente ale istoriei și să reînnoade mai ușor firele rupte ale unei traiectorii milenare comune. Dacă intelectualul occidental a avut în toți acești ani instrumentele corespunzătoare pentru a menține contactele culturale cu Estul Europei, chiar dacă doar pe planul sensibilității, masele au fost lipsite de asemenea mijloace: astăzi, ele, în fața impactului cu noii cetățeni ai Europei sau cu aceia care se pregătesc să devină, au reacții de „protecție" și de autoapărare care depind, în primul rând, de lipsa de informare și cunoaștere. Deci, cezura mai există încă. Ba mai mult: este profundă și deseori însoțită de prejudecăți și locuri comune care se condensează în opoziții banale de tip bogat/sărac, catolic sau reformat/necatolic = altfel decât noi; și, deci, civilizat/necivilizat etc.

Evident că recentele migrații de la est spre vest nu au făcut altceva decât să întărească aceste prejudecăți, cel puțin în anumite domenii. Migrațiile sunt determinate cel mai adesea de motorul necesității, iar emigrații sunt deseori categoriile mai puțin favorizate ale unei societăți anume. Iată de ce s-a putut întâmpla, cu numai câțiva ani în urmă, ca un ilustru coleg clujean, după o conferință de înalt nivel, în bogatul și evoluatul nord-est italian, să fie felicitat pentru faptul că în România se ajunsese în sfârșit la înființarea unor centre universitare. În fața uimirii conferențiarului, responsabilul inoportunului compliment preciza că nu știuse, până în acel moment, că „acolo" existau comunități academice! Imprecizii și dezinformări de acest gen se întâmplă la tot pasul, în fiecare zi și oriunde. Se înțelege că pornind de la asemenea baze cu greu se pot construi premisele pentru ceea ce ne place să numim „integrare", mai ales dacă înțelegem prin acest cuvânt, așa cum mulți o fac, asimilarea la cultura noastră și nu recunoașterea și respectul pentru valorile altor culturi, cum este în spiritul normelor comunitare. Dacă situația actuală ar persista, ar fi înfrânți în primul rând aceia care, în Europa Occidentală, au continuat să cultive astfel de prejudecăți, renunțând la ocazia de a cunoaște și a se îmbogăți spiritual.

Dincolo de indicațiile și recomandările Uniunii Europene este importantă, deci, o acțiune de informare adecvată și de educație în spiritul diversității culturale. Acest lucru este, probabil, mai necesar în anumite zone decât în altele – mai deschise și mai receptive – și trebuie să cuprindă acțiuni extinse și diferențiate.

În practică sunt fundamentale două aspecte: acțiunea, pe cât posibil coordonată și convergentă, a intelectualilor, și clarviziunea politică a instituțiilor guvernamentale centrale și locale, care pot fundamenta concret, din punct de vedere economic, asemenea acțiuni. În comunicarea pe care o vom susține ne interesează în mod deosebit primul aspect și ne vom limita la discutarea acestuia, chiar dacă al doilea este strâns legat de primul. Observațiile noastre, deci, se referă la situația italiană, unde din fericire, inițiativele pentru promovarea culturii române nu lipsesc, spre deosebire de ceea ce se întâmplă în alte state europene, cu excepția, poate, a Franței[2]. Acest lucru se datorează

[2] Informațiile pe care le avem se datorează unui articol al prof. V. Rusu, *În legătură cu statutul actual al românei în universitățile din străinătate,* în vol. *Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromânesc și în diaspora,* îngr. de O. Ichim și Fl. Olariu, pref. de D. Mănucă, Iași, Editura Trinitas, 2003, p. 238-249. În ceea ce privește situația din Spania vezi A. Madrona Fernandez, *Predare și traducere: două aspecte ale receptării limbii și literaturii române în Spania*, în același vol. citat, p. 342-346.

BDD-V2368 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:45 UTC)

prezenței a treisprezece catedre bine consolidate de Limba şi Literatura Română, plus două lectorate[3], care desfăşoară multiple activități, tot mai diversificate în ultimii ani.

Aceste activități se pot împărți în trei categorii principale, toate la fel de importante: 1) traducere şi difuzare de cărți româneşti; 2) formare de specialişti în limba şi literatura română şi de traducători; 3) promovarea unor evenimente culturale, destinate diferitelor categorii sociale.

Ne vom ocupa în continuare de detalierea celor trei puncte.

1) În ceea ce priveşte traducerile şi difuzarea cărții româneşti există în Italia o veche tradiție. Nu putem parcurge în detaliu lunga listă cuprinzând sute de opere literare traduse în ultimul secol în Italia, care apar, de altfel, în bibliografii complete[4], unele fiind foarte recente[5]. Este suficient să amintim doar că înainte de actuala înflorire a activității de traduceri sunt cunoscute alte trei perioade în care interesul italian pentru literatura română a fost cât se poate de viu. Prima perioadă poate fi identificată în anii dintre cele două războaie mondiale, faza cea mai rodnică a relațiilor dintre țările noastre, Italia şi România, care aveau atunci în comun printre altele aceeaşi orientare politică, care punea mare preț pe conceptele de neam şi de romanitate. Intelectualii italieni care în acei ani s-au îndrăgostit de România au fost mulți şi de mare clasă. Ar fi suficient să amintim pentru toți un singur nume, cel al marelui lingvist Carlo Tagliavini, dar şi numele lui Ramiro Ortiz, Mario Ruffini, Umberto Cianciòlo. Cei din urmă au fost şi buni traducători, dar, în general, în perioada aceea nu numai universitarii se ocupau de traduceri, ci exista un real interes al editurilor care investeau în difuzarea noii literaturi necunoscute în Occident. Au fost, astfel, traduse prozele lui Caragiale[6], poeziile lui Eminescu[7], *Amintiri din copilărie* de Creangă[8], dar şi opera lui D. Zamfirescu[9], multe volume din povestirile lui M. Sadoveanu[10], *Ion* de L. Rebreanu[11] şi au apărut şi primele antologii[12]. Cea de a doua perioadă care cuprinde anii '60, şi în special a doua jumătate a deceniului, poate fi pusă, probabil, în legătură cu clima de deschidere a României în acei

[3] Catedre de Limba şi Literatura Română cu un profesor titular sunt la Universitățile din Torino, Padova, Veneția, Udine, Pisa, Florența, Roma (Litere şi Ştiințe Politice), Napoli, Bari, Cosenza, Catania, Cagliari. Lectorate sunt active la Milano şi la Trieste.

[4] G. Petronio, *Traduzioni italiane dalla letteratura romena*, în „Il Veltro", XIII (1969), p. 159-164; P. Buonincontro, *La presenza della Romania in Italia nel sec: XX. Contributo bibliografico 1900-1980*, De Simone, Napoli, 1988 (lucrarea nu cuprinde doar traducerile, ci şi titlurile operelor – eseuri, articole etc.- dedicate culturii române); I. Guția, *Le traduzioni d'opere letterarie romene in italiano (1900-1989)*, Bulzoni, Roma, 1990; *Idem*, *Studi di lingua e letteratura romana*, Bulzoni, Roma, 1992.

[5] A se vedea în mod special B. Mazzoni, *La presenza della letteratura romena in Italia (1989-2001)*, în „Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica", 4 (2002), p. 330-345; R. Merlo, *Letteratura romena in italiano (bibliografia selettiva)*, în volumul *Quaderni del Premio Letterario Giuseppe Acerbi*, VI (2005), p. 183-205.

[6] *Novelle romene*, trad. C. Petrescu, Carrabba, Lanciano, 1914; *Il divorzio*, trad. L. Cialdea, La Nuova Italia, Venezia, 1929.

[7] *Poesie*, a cura di R. Ortiz, Sansoni, Firenze, 1927 şi mai târziu *Poesie scelte*, trad. de U. Cianciòlo, Società Tipografica Modenese, Modena, 1941.

[8] *Ricordi d'infanzia*, trad. A. Silvestri-Giorgi, La Nuova Italia, Firenze, 1931.

[9] *La vita in campagna*, trad. A. Silvestri Giorgi, UTET, Torino, 1932.

[10] *Novelle romene*, trad. Al. Marcu-G. F. Cecchini, Capitelli, Foligno, 1922; *La croce dei razesci* (*Neamul Şoimăreştilor*), trad. A. Silvestri-Giorgi, Carrabba, Lanciano, 1933; *L'osteria di Ancutza - La scure*, trad. G. Lupi, Mondadori, Milano, 1944.

[11] Tradus de A. Silvestri-Giorgi, Carrabba, Lanciano, 1932.

[12] M. Ruffini, *Antologia romena (testi moderni)*, Società Tipografica Modenese, Modena, 1940.

BDD-V2368 © 2006 Editura Alfa

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:45 UTC)

ani, care autoriza Occidentul necomunist să-şi pună mari speranţe în această ţară. În această a doua fază se remarcă printr-o activitate deosebită o editură catolică, renumita Edizioni Paoline, care publică din nou Creangă, Zamfirescu, Rebreanu[13], dar mai ales foarte multe opere de Sadoveanu[14], culegeri de poveşti, legende şi folclor[15], şi câteva scrieri de I. Slavici, Cezar Petrescu şi chiar de Zaharia Stancu, nuvela acestuia, *Constandina,* fiind publicată în Italia aproape în acelaşi timp cu apariţia ei în limba română[16]. În cea de a treia fază cuprinsă între anii ’70 şi ’80, primează activitatea academică: sunt propuse cititorilor italieni texte în traducere, deseori însoţite de studii importante filologice, părând a fi destinate mai degrabă unui public restrâns. Este cazul volumului *Canti narrativi tradizionali rumeni* de L. Renzi şi al volumului *Testi romeni antichi* de Fl. Dumitrescu şi Al. Niculescu. Nu acelaşi lucru se poate spune despre excelentele antologii de poezie avangardistă şi din secolul al XX-lea îngrijite de Marco Cugno, care apar la edituri prestigioase, dar cu o bună difuzare în rândul publicului larg[17]. În această fază şi prestigioasa editură UTET din Torino publică unele texte izolate[18], Einaudi, tot atât de importantă, publică Arghezi, în foarte frumoasa traducere a lui Marco Cugno[19], dar, mai ales, editura milaneză Jaka Book se specializează în editări de opere privind România şi tipăreşte sau retipăreşte, de exemplu, aproape întreaga operă a lui Mircea Eliade[20].

De la începutul anilor ’90 şi până astăzi asistăm la o reluare entuziastă a traducerii literare, care rămâne întotdeauna apanajul catedrelor universitare. La ora actuală activează în cadrul lor foarte buni traducători, însă şi cercetători şi critici literari, care, cum vom vedea, au pregătit şi pregătesc, în continuare, tot mai mulţi traducători de meserie. Acest lucru garantează astăzi o foarte bună calitate, atât în alegerea textelor şi a autorilor, cât şi a traducerii în sine. Alături de un mare număr de studii şi monografii importante pe care nu le citãm aici[21], publicate de prestigioase edituri ca Il Mulino, Il Saggiatore, Voland, Donzelli, ca şi de mai puţin cunoscuta, dar foarte activa editură dell’Orso din Alessandria, avem astăzi în traducere Urmuz[22], Nichita Stănescu[23] şi o parte din teatrul şi opera poetică a lui Marin Sorescu[24], o bună parte din eseistica lui

[13] R. Merlo, *art. cit*., passim
[14] Este vorba de cel puţin zece titluri: cf. R. Merlo, *art. cit*., p. 194.
[15] *Favole e leggende nazionali romene*, trad. K. Tcacenco, Carrabba, Lanciano, 1916; *Canti popolari romeni*, trad. e introd. di L. Salvini, Carrabba, Lanciano, 1932.
[16] Traducerea este de O. Tarenz, Ed. Paoline, Francavilla, 1966.
[17] *Poesia romena d’avanguardia. Testi e manifesti da Urmuz a Ion Caraion*, a cura di M. Cugno e M. Mincu, Feltrinelli, Milano. 1989; *Nuovi poeti romeni*, a cura di M. Cugno e M. Mincu, Vallecchi, Firenze, 1986.
[18] Cf. R. Merlo, *art.cit*., p. 189.
[19] Idem, p. 193.
[20] Idem, p. 194 şi p. 202.
[21] R. Merlo, *art.cit*., passim
[22] Într-o recentă şi foarte bună traducere: *Pagine bizzarre*, trad. G. Rotiroti, Salerno editore, Roma, 1999.
[23] N. Stănescu, *La guerra delle parole*, trad. F. Del Fabbro-A. Tondini, Le Lettere, Firenze, 1999. Există şi alte traduceri parţiale şi mai vechi de Stănescu, de pildă, *Le non-parole*, trad. A. Mitescu, Il Ventaglio, Roma, 1988, care de fapt este o antologie.
[24] *Poesie d’amore*, trad. G. Carageani-G. Bertini, Dick Peerson, Napoli, 1987; *Poesie*, trad. M. Cugno, Arti Grafiche Giacone, Chieri, 1995; *Invito alla lettura di Sorescu*, traduceri şi studiu de G. Carageani, I.U.O., Napoli, 1999.

BDD-V2368 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:45 UTC)

Blaga[25] şi din proza lui Eliade[26], traduceri din Ion Caraion[27] şi Ion Barbu[28], unele din operele lui N. Steinhard[29], C. Noica[30] şi E. Cioran[31], proza fantastică a lui M. Eminescu[32], iar dintre contemporani traducerea unor opere de M. Cărtărescu[33] şi de Ana Blandiana[34], până la, prin Norman Manea şi Paul Goma, autorii exilului din epoca comunistă[35], sau la autorii foarte tineri care au debutat după revoluţie[36]. Poezia secolului al XX-lea este foarte bine reprezentată în antologiile îngrijite de Marco Cugno: una apărută într-o ediţie voluminoasă[37], cealaltă făcând parte dintr-o culegere dedicată poeziei din diferite ţări europene[38]. În ceea ce priveşte proza, chiar anul trecut a fost publicată o bună antologie îngrijită de C. Fanella, care reuneşte opere semnificative din diverşi autori ai secolului al XIX-lea şi al XX-lea[39]. Această listă este prin forţa lucrurilor sumară, numărul traducerilor din ultimii ani fiind mult mai lung şi în semnificativă creştere, cu tendinţa remarcabilă de a traduce literatura contemporană sau chiar abia apărută în România: de pildă, se vor publica în curând opere de Andrei Pleşu, proza de Ana Blandiana[40], încă două volume ale lui Noica[41], *Dimineaţa pierdută* de

[25] *Lo spazio mioritico*, trad. şi note de R. Busetto şi M. Cugno, Ed. Dell'Orso, Alessandria, 1994; *Arte e valore*, trad. E. Coseriu- M. Popescu, Unicopli, Milano, 1996.

[26]În ultima vreme au fost traduse memoriile:*Le promesse dell'equinozio. Memorie I 1907-1937*, trad. R. Scagno, Jaka Book, Milano, 1995; *Le messi del solstizio. Memorie II 1937-1960*, trad. R. Scagno, Jaka Book, Milano, 1995. De asemenea recentă este traducerea *Insula lui Euthanasius: L'isola di Euthanasius*, trad. C. Fantechi, Bollati-Boringhieri, Torino, 2000.

[27] *Lacrime perpendicolari*, trad. I. Guţia, Editoriale Sette, Cerbara, 1994. Caraion, totuşi, este tradus şi în antologiile îngrijite de M. Cugno, v. Infra.

[28] *Liriche*, trad. A. Cuneo, Giardini, Pisa, 1990.

[29] *Il diario della felicità*, trad. G. Carageani-G. Bertini Carageani, Il Mulino, Bologna, 1995.

[30] *Pregate per il fratello Alessandro*, trad. M. Cugno, Il Mulino, Bologna 1993; *Sei malattie dello spirito contemporaneo*, trad. M. Cugno, Il Mulino, Bologna 1993.

[31] *Al culmine della disperazione*, trad. F. Del Fabbro- C. Mantechi, Adelphi, Milano, 1998.

[32] *La mia ombre e altri racconti* (mai mulţi traducatori, sub coord. lui M. Mincu), BUR Rizzoli, 2000.

[33] *Quando hai bisogno d'amore*. CD doppio, trad. B. Mazzoni, Pagine, Roma, 2003; *Travesti*, trad. B. Mazzoni, Voland, Roma, 2002; *Nostalgia*, trad. B. Mazzoni, Voland, Roma, 2003. Se va publica în curând *Orbitor* I, tot tradus de B. Mazzoni.

[3434] *Un tempo gli alberi avevano gli occhi*, acura di B.Frabotta e B. Mazzoni, Donzelli, Roma, 2004. Se va publica în curând şi proza fantastică tradusă de câţiva tineri traducători care au studiat la Catedra de Română de la Padova.

[35] *Ottobre, ore otto*, trad. M. Cugno, Serra e Riva editori, Milano, 1990, II ed. Il Saggiatore, 1998; *Un paradiso forzato*, trad. M. Cugno-L.Valmarin, Feltrinelli, Milano, 1994; *La busta nera*, trad. M. Cugno, Baldini &Castoldi, Milano1999; *Il ritorno dell'huligano. Una vita*, trad. M. Cugno, Il Saggiatore, Milano, 2004. Este sub tipar, tot tradus de M. Cugno,

[36] I. Vieru, *La luce nella stanza dell'ospite*, tradus de mai mulţi traducători coord. de A. Tarantino, Pagliai Polistampa, Firenze, 2003.

[37] *La poesia romena del Novecento: dal simbolismo alla "generazione '80"* (antologie, traducere şi note de M. Cugno), Ed. Dell'Orso, Alessandria, 1996.

[38] Traducerile lui M. Cugno sunt cuprinse în antologia *Parnaso europeo*, a cura di C. Muscetta, vol. II, p. 321-357; 509-516; vol. V, p. 321-363; 442-448, Lucarini, Roma, 1989-1990. O altă contribuţie mai recentă a lui M. Cugno este publicată în *Approdi, Antologia di poesia mediterranea*, a cura di E. Bettini, Marzorati, Settimo Milanese, 1996, p. 407-473.

[39] C. Fanella, *L'altra Europa. Percorsi narrativi romeni tra Otto e Novecento*, Ed. Dell'Orso, Alessandria, 2005: lucrarea care cuprinde mai multe traduceri, conţine şi un studiu critic.

[40] De Andrei Pleşu, colegul B. Mazzoni, împreună cu foştii studenţi au tradus *Pitoresc şi melancolie* (Univers, 1980), încă nepublicat. Traducătorii licenţiaţi la catedra de româna din Padova au tradus proza fantastică a A. Blandiana, care va fi publicată cu titlul *Racconti*. Alte traduceri se află în pregătire la cursul

BDD-V2368 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:45 UTC)

Gabriela Adamesteanu[42]. Ceea ce reise foarte interesant este faptul că la catedrele de româna din Italia s-au format traducatori buni, de câteva ori chiar foarte buni: dovada este, de pildă, frumosul volum abia apărut despre opera poetică a lui Petru Creția, coordonat de Gisèle Vanhese cu o culegere de texte traduse de foştii studenți din Cosenza[43]. Alte traduceri datorate foştilor studenți vor fi editate în curând după cum s-a spus[44].

În sfârşit, trebuie precizat că s-au tradus opere remarcabile din diferite domenii ale culturii române care nu intră în analiza noastră, fiind adresate unui public mai restrâns. Printre acestea, totuşi, îmi face plăcere să amintesc doar câteva care s-au bucurat de o bună difuzare. Mă refer la un mic volum apărut la editura Carocci intitulat *Le nozze del sole. Canti vecchi e colinde romene* care cuprinde câteva cântece bătrâneşti, excelent traduse de Renata Sperandio şi comentate de L. Renzi şi D. Cepraga (2002). Bine venite au fost şi două opere de istorie română, publicate în traducere italiană, în România, prin grija Institutului Cultural Român, dar greu de găsit în Italia[45]. De asemenea, foarte utilă pentru activitatea catedrelor a fost traducerea micului volum al academicianului Marius Sala, *De la latină la română*, apărut anul trecut în buna traducere a tânărului Roberto Merlo[46]. Operele publicate în ultima vreme se datorează, în principal, colegilor universitari şi elevilor lor, şi sunt promovate printr-o oportună activitate de lansare, prezentare şi recenzare, dar şi prin alte inițiative importante, cum au fost zilele cărții româneşti de la Pisa, organizate anul trecut de colegul Bruno Mazzoni, de la Universitatea din Pisa, unde alături de cărțile româneşti erau prezente numeroase traduceri în italiană. De fapt, printr-o promovare eficientă, ultimile traduceri apărute în Italia s-au bucurat de mare succes. Operele traduse în ultimii ani, al căror scop este, în primul rând, acela de a face cunoscută literatura română unui public cât mai vast, constituie un ajutor important pentru numeroasele catedre de Limba şi Literatură Română. Conform tradiției italiene, nu toți studenții înscrişi la cursurile universitare sunt specialişti în limba română sau o stăpânesc foarte bine, ba chiar, de câțiva ani, în urma Reformei Universitare[47], se poate studia literatura şi civilizația unei țări ca România (dar şi Franța, Germania sau oricare altă țară), fără a avea obligația de a-i cunoaşte şi limba. Deocamdată, pentru un număr de studenți, provenind de la Facultatea de Litere sau de

de Mediere Lingvistică şi Culturală în limba română de la Universitatea din Udine, a cărui responsabilă sunt de ceva timp.

[41] La editura ETS din Pisa vor fi publicate *Trattato di ontologia* şi *Saggio sulla filosofia tradizionale*, cele două părți ale tratatului *Devenirea întru ființa*. Volumele vor fi traduse de Solange Daini, doctorandă a lui B. Mazzoni.

[42] Traducerea va fi a lui M. Cugno.

[43] *L'ora senza crepuscolo. Sulla poesia di Petru Creția*, a cura di Gisèle Vanhese, Università della Calabria, Rende 2006

[44] Cf. notele 40, 41.

[45] Este vorba despre cărticica, în principal de divulgație, a lui I.-A. Pop, *Românii şi România*, Centrul de Studii Transilvane-ICR, Cluj-Napoca, 1998 (*I Romeni e la Romania*, trad. Şt. Damian-G.Munarini, Centrul de Studii Transilvane-ICR, Cluj-Napoca, 2001), în timp ce cealaltă carte pomenită este *O istorie a românilor*, coord. S. Fischer-Galați, D.C. Giurescu, I.-A. Pop, Centrul de Studii Transilvane-ICR, Cluj-Napoca, 1998 (ed. *Una storia dei Romeni*, trad. G. Munarini, Centrul de Studii Transilvane-ICR, Cluj-Napoca, 2003).

[46] M. Sala, *Dal latino al romeno*, trad. R. Merlo, Ed. dell'Orso, Alessandria, 2005.

[47] Reforma, care a prevăzut facultăți cu trei ani, plus o specializare de doi ani, a fost aprobată în Italia în anul 1999.

BDD-V2368 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:45 UTC)

Ştiinţe sociale, al căror număr este în continuă creştere şi care sunt în general interesaţi de literatura română contemporană, recentele publicaţii sunt unicul mod de a-i face să se apropie de acest patrimoniu spiritual.

2. Formarea specialiştilor de limba şi literatura română, a mediatorilor culturali şi a traducătorilor cade în sarcina Catedrelor universitare; din fericire, acestea se bucură de prezenţa unor lectori care au româna ca limbă maternă şi care sunt cuprinse în profitabile schimburi Socrates cu diverse universităţi româneşti. Aceste acorduri le permit studenţilor italieni şi colegilor lor români să petreacă un semestru în Italia, respectiv în România, iar nouă şi colegilor români să ţinem cursuri pentru studenţii celeilalte ţări. Nu am date sigure, dar impresia mea certă este că după reforma care a urmat hotărârii de la Bologna[48], care a schimbat în mod substanţial învăţământul universitar european, numărul studenţilor interesaţi de limbile şi culturile mai puţin raspândite a crescut. Cu siguranţă a crescut numărul studenţilor care se specializează în română în unele din catedrele noastre. Aşa s-a întâmplat la Udine, unde avem circa 40 de specialişti în formare, din care jumătate o reprezintă cei înscrişi la cursurile de Mediere Lingvistică şi culturală cu specializarea română plus o altă limbă din Europa Centrală şi de Est.

Înfiinţarea acestui *curriculum* în anul 2002-2003, a conferit predării limbilor şi literaturilor minoritare un caracter cu totul aparte care a revoluţionat modul de a învăţa şi de a preda limbile, favorizând, printre altele, importanţa respectivelor culturi. Aceşti studenţi au alte programe de studiu faţă de colegii lor de la limbi străine (curs tradiţional): ei studiază aspectele culturale ale poporului român, tradiţiile, istoria veche şi contemporană, istoria mentalităţii etc. şi, graţie unui lectorat special – pe care avem ambiţia să-l îmbunătăţim -, vorbesc foarte bine şi foarte repede. În sfârşit, studenţii termină facultatea cu o pregătire care pretinde a fi completă dintr-un anume punct de vedere, acela al imediatei pătrunderi pe piaţa muncii. Tinerii care se înscriu la aceste cursuri o fac cu intenţia de a se dedica în mod special anumitor domenii: turismul, mediaţia lingvistică şi culturală în domeniul comercial şi industrial, ori (şi asta din ce în ce mai des) consultanţa de *public relations* pentru organizaţiile internaţionale şi diplomatice în Italia şi în străinătate. Cererea acestor noi figuri profesionale este atât de mare în ultima vreme, încât tinerii sunt deseori recrutaţi înaintea terminării studiilor. După câţiva ani de experienţă la aceste cursuri, sunt convinsă că schimbarea pe care reforma universitară a produs-o şi pe care Universitatea din Udine a ştiut să o promoveze şi prin deschiderea noilor secţii de studii care au stabilit un raport mai strâns cu cererile pieţii muncii, aduce un mare avantaj culturilor mai puţin cunoscute sau cunoscute în mod greşit, cum este cazul culturii române. După cum s-a spus pe scurt la început, nu putem neglija faptul că emigraţia dinspre estul Europei spre Italia şi spre celelalte ţări europene, a pus în mişcare mai ales elementele mai puţin favorizate, mai puţin cultivate, nereprezentative, de fapt, pentru respectivele naţiuni. Nu este o noutate: în fond tot aşa s-a întâmplat cu emigraţia italiană în Europa, America şi în alte continente, într-un trecut nu prea îndepărtat. S-a putut observa, deci, că în zonele în care presiunea emigraţiei a fost foarte puternică în ultimii ani şi mai ales, unde ea s-a soldat într-un context caracterizat de o bunăstare economică relativ recentă şi foarte puţin dispusă să „metabolizeze" diversitatea culturală, imaginea străinului a pătruns într-un

[48] Pentru mai multe detalii despre hotărârea de la Bologna cf. www.miur.it.

BDD-V2368 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:45 UTC)

mod distorsionat. Aşa s-a întâmplat, de pildă, în bogatul Friuli, care numai relativ recent a lăsat în urmă un trecut de sărăcie şi care încă nu a depăşit limitele impuse de o mentalitate profund legată de lumea ţărănească, conservatoare şi rigidă în acceptarea marilor schimbări[49]. Se ştie că în faţa acestor schimbări o mentalitate simplă, rigidă, cum am spus, generalizează mult mai uşor problematicile şi ajunge, astfel, să lichideze diversităţile cu formule stereotipe, fără să le caute motivaţii. Iată de ce în Friuli, - dar şi pe ici pe colo în alte regiuni ale Italiei – se poate întâmpla ca părerea comună în mediile mici şi mijlocii (aprecierea se referă la nivelul cultural şi nu economic) să fie că „român" echivalează nu doar cu „sărac", ci şi cu clandestin", „hoţ", ţigan", şi aşa mai departe. Tocmai în aceste zone prezenţa seminarelor de limbă, literatură şi cultură română este foarte importantă, astăzi mai mult decât în trecut. Aş spune chiar că acestea reprezintă, în momentul de faţă, unica soluţie eficientă pentru a îndruma comunităţile care primesc, pe de o parte, şi emigranţii, pe de altă parte, spre o corectă viziune a diversităţii lor. La această schimbare contribuie, în mod sigur, activitatea de traducere a marilor opere de literatură contemporană sau apariţia în limba italiană a unor lucrări de istorie, aşa cum s-a întâmplat în ultima vreme. Dar cursurile universitare de limbă şi literatură română, în noua formulare despre care vorbeam, atragând un număr tot mai mare de studenţi, aduc o contribuţie puternică la răspândirea corectă a culturii străine, având şi un potenţial enorm, greu de apreciat, aş spune, în momentul de faţă. Să ne gândim doar la impactul pe care-l au mediatorii bine pregătiţi în grădiniţe şi şcoli, asupra copiilor şi tinerilor între 3 şi 18 ani. Studenţii noştri fac practică mai ales în ceea ce priveşte aspectele culturale ale medierii: de exemplu, în momentul de faţă, la Udine avem diverse convenţii cu mai multe şcoli unde studenţii universitari îşi fac practica, ţinând plăcute cursuri de istorie şi de istoria culturii româneşti, adaptate la diferite vârste, aşa cum au învăţat la Universitate, conştienţi că pe această cale, cea a cunoaşterii, este posibilă nu numai orice cucerire, dar şi creşterea culturală a întregii societăţii.

Prin urmare, aceşti studenţi nu îl ajută în mod banal pe proaspătul emigrant cu dificultăţile sale lingvistice, ci oferă un serviciu important societăţii civile: pe de o parte, informează în mod corect tinerii italieni despre istoria şi cultura românească, pe de altă parte, contribuie la încurajarea micilor emigranţi, care învaţă să fie mândri de originea lor şi să depăşească o nedreaptă condiţie de minoritate. Există fundamentata speranţă ca pe viitor, centrele noastre de română, seminarele noastre, să devină centre de agregare chiar pentru românii înşişi, favorizând păstrarea identităţii culturale în străinătate.

3) Catedrelor de română, după părerea mea şi a colegilor italieni, le revine acum încă o altă sarcină: cea de a ajunge, printr-un mesaj potrivit la mediul respectiv, la păturile mai refractare, cele care constituie marea majoritate a populaţiei, şi care habar n-au nici de literatură, nici de istorie etc. Instituţiile culturale cum sunt catedrele de română, sunt îndreptăţite să promoveze, sub diferite forme, cultura străină pe care o reprezintă (conferinţe, seminare, dezbateri, expoziţii, cursuri pregătitoare de civilizaţie românească pentru întreprinzători, etc.). Alături de organismele oficiale ale României, Academia Română de la Roma şi Institutul cultural de la Veneţia, care în ultima vreme

[49] Informaţii foarte interesante despre emigrarea friulanilor se pot citi pe internet: http://www.emigrazione.regione.fvg.it/pages/storia_home.

BDD-V2368 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:45 UTC)

au desfăşurat o excelentă activitate şi au colaborat în mod exemplar cu catedrele de română şi cu alte instituţii, reţeaua, acum într-adevăr deasă, a centrelor universitare de română din Italia reprezintă în ţara noastră cel mai bun ambasador al culturii române, mai ales datorită faptului că responsabilii acestor catedre sunt, în marea majoritate, italieni, care, mai bine decât un intelectual străin pot găsi o audienţă eficace şi către instituţiile locale şi către publicul italian. Prin urmare, pe viitor poate va fi utilă intensificarea unor iniţiative mai puţin „intelectuale" sau, cel puţin, mai uşor de apreciat de către un public larg, fără a prezenta neapărat în stradă numai muzică populară sau grupuri folclorice. Din fericire, aspecte interesante ale culturii române sunt multe şi în diverse domenii. Efortul, deci, trebuie să fie dublu: pe de o parte, trebuie să ne gândim la activităţi plăcute şi uşor de apreciat, adresate unei audienţe mari şi variate; pe de altă parte, apare din ce în ce mai necesară publicitatea făcută initiaţivelor noastre prin implicarea mijloacelor de comunicare: presa locală şi naţională precum şi radio-televiziunea. O mare audienţă, de pildă, a avut-o cu câţiva ani în urmă, la Udine, o expoziţie de fotografii cu mânăstirile din Bucovina, pe care domnul prof. Dunitru Irimia, pe atunci director adjunct la Casa Iorga din Veneţia, ne-a ajutat să o realizăm. De asemenea, foarte bine primit a fost un concert de colinde ţinut la Catedrala catolică din Udine, în preajma Crăciunului 2005, care s-a bucurat de participarea a aproximativ 500 de persoane, în marea lor majoritate italieni. Mare succes a stârnit, în toamna 2005, o iniţiativă denumită „Premio letterario G. Acerbi" în regiunea Mantova, unde comunitatea românească (care deja a înfiinţat acolo o asociaţie denumită Spirit Românesc") a participat masiv la conferinţele şi întâlnirile din program şi a primit un imput important pentru a se organiza şi pentru a edita o revistă culturală, care va apărea în curând. A XIV-a ediţie a „Premiului Acerbi" 2005, dedicată României, a fost câştigată de Mircea Cărtărescu şi se datorează hărniciei colegilor românişti italieni şi mai ales lui Bruno Mazzoni, secretarul Asociaţiei Românişţilor din Italia[50], care a coordonat iniţiativa din anul 2005. De asemenea, în luna aprilie 2006, prin imboldul colegilor (Luisa Valmarin şi B. Mazzoni), ca şi al unui consilier pentru minorităţile culturale - un român stabilit de mult în Italia[51] -, primăria de la Roma a dedicat culturii române două întâlniri de mare răsunet, prevăzute cu conferinţe şi alte initiaţive culturale (expoziţii şi spectacole) gândite, totuşi, în aşa fel încât intenţiile de „popularizare" să învingă spiritul academic propriu zis. *O activitate de ţinută academică în haine de accesibilitate*: cu aceste cuvinte s-ar putea sintetiza într-o singură formulă obiectivul spre care aspiră, de fapt, majoritatea profesorilor de română din Italia, în ultima vreme. Această direcţie pare a fi, cel puţin în prezent, cea potrivită, având dubla menire de a furniza italienilor instrumentele necesare cunoaşterii realităţii româneşti, iar românilor ce locuiesc în Italia, mândria identităţii lor. „Identitatea nu e un destin - scria într-un renumit ziar italian, acum câteva zile, un intelectual imigrat - ci un patrimoniu care se construieşte în mod subiectiv, se aprovizionează din memorie şi din tradiţia familiei, dar şi din infinitele solicitări ale mediului de adopţie"[52]. Şi tocmai în acest lucru constă

[50] Despre Asociaţie trimitem la următorul site: http://cisadu2.let.uniroma.1.it/air/index.htm.

[51] Domnul Ionuţ Gabriel Rusu, în 2004, a devenit consilier adjunct la primăria din Roma, unde, pentru prima dată, au fost aleşi prin vot patru consilieri străini pentru a reprezenta toate comunităţile imigrate.

[52] Jean-Léonard Touadi, din Congo-Brazzaville, locuieşte în Italia din 1979, este profesor la un liceu din Roma şi consilier cu probleme de politici pentru tineret la primăria din Roma. Articolul din care am citat a fost publicat pe Metropoli, 10 septembrie 2006 (cf. metropoli.repubblica.it).

BDD-V2368 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:45 UTC)

marele pericol: în renunțul imigranților de a-şi menține identitatea, din cauza faptului că în comunitatea în care s-au integrat, dialogul şi permeabilitatea între diferitele culturi nu sunt favorizate. Există riscul, de exemplu, ca în viitor, imigratul din a doua generație să prefere să se considere, nu cetățean al Europei, ci tot mai mult italian, sau francez, sau german şi tot mai puțin român. Deci, dacă integrare nu trebuie să însemne asimilare, măsurile ce trebuie luate pentru ca acest lucru să nu se întâmple, în interesul tuturor, trebuie să fie eficiente şi trebuie să fie luate urgent. În această „cruciadă", cel puțin în Italia, centrele universitare sunt active, unele chiar foarte active, dar toți ne aşteptăm la o mai mare implicare în rezolvarea problemei atât din partea instituțiilor italiene, cât şi din partea celor române.

La traduzione come fattore del dialogo interculturale: il caso delle recenti traduzioni letterarie dal romeno in italiano

L'autrice offre una rassegna delle principali traduzioni in lingua italiana della produzione letteraria romena moderna e contemporanea, fornendo un quadro delle direzioni prevalenti di questa attività ai giorni nostri. Il contributo approfondisce anche il significato delle azioni parallele recentemente intraprese dai centri di diffusione delle cultura romena in Italia e specialmente dalle Cattedre di Lingua e Letteratura Romena, che hanno aggiornato metodi e strategie e che oggi si propongono come le vere protagoniste della rinascita dell'interesse per la cultura romena in Italia. Nel complesso, dall'esame della situazione italiana attuale risulta un panorama molto ricco di iniziative e di progetti in cui le istituzioni, italiane e romene, possono avere un ruolo decisivo.

BDD-V2368 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:45 UTC)